

Історія

УДК 94(477.42) „1939-45”

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.21397930>

**Діяльність Святослава Караванського в українському націоналістичному
русі опору під час Другої світової війни**

Музичко Олександр Євгенович,

доцент, доктор історичних наук,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-8019-2254>

Прийнято: 22.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

***Анотація.** Події Другої світової війни вже вісім десятиків років залишаються провідною темою світової історіографії. Серед найпопулярніших дослідницьких ліній – біографічна, що дозволяє наблизитись до «олюднення» історичного процесу, вийти з поза меж «сухих» закономірностей та причинно-наслідкових схем на поле «живої» історії. При тому, Друга світова війна залишається простором маси фейків та перекручень, зумовленими передусім тим, що відповідна тематика досі є інструментом фейків, пропаганди та політики історичної пам'яті. Зокрема, її активно застосовує у своїй політиці проти України агресор – Російська Федерація. **Мета** дослідження полягає у висвітленні діяльності Святослава Караванського під час Другої світової війни, спираючись на аналіз наративних джерел (мемуарів та інтерв'ю С. Караванського), матеріалів преси, актових документів (матеріалів слідчих*

справ комуністичних каральних органів). До цього в історіографії як окреме дослідницьке завдання ця проблема не ставилась. **Методи.** У дослідженні передусім використано біографічний метод, що дозволив показати діяльність С. Караванського в контексті епохальних історичних подій, показати взаємозумовленість історичних явищ. Також генетичний метод, що дозволяє розглянути витоки історичних явищ. **Висновки.** Після короткочасного перебування у Білорусі, Волині та Хмельниччині, з березня 1942 до березня 1944 року С. Караванський найактивніше діяв в Одесі як один з провідників українського націоналістичного осередку, в якому були представлені як галичани з похідних груп ОУН, так і одеська молодь. Засуджений радянським військовим трибуналом у лютому 1945 року на 25 років таборів. Так почалася концтабірна епопея С. Караванського, що тривала 31 рік. Отже, під час Другої світової війни одеський діяч заклав основи розвитку в Одесі українського дієвого (інтегрального) націоналізму, що в різних формах розвивався у місті надалі і існує й тепер, будучи запорукою української перемоги над російським агресором у нинішній війні.

Ключові слова: Одеса, Хмельницький (Проскурів). Друга світова війна, війна між СРСР та Третім Райхом, український націоналізм, ОУН.

The activities of Sviatoslav Karavansky in the Ukrainian nationalist resistance movement during World War II

Muzychko Oleksandr

Associate Professor, Doctor of Historical Sciences, Odessa National University
named after I.I. Mechnikov, Odessa, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-8019-2254>

Abstract: *The purpose of the study is to highlight the activities of Svyatoslav Karavansky during World War II, based on the analysis of narrative sources (memoirs and interviews of S. Karavansky), press materials, official documents (materials of investigative cases of communist punitive bodies). Previously, this problem was not considered as a separate research task in historiography. The events of World War II have been the leading theme of world historiography for eight decades. Among the most popular lines of research is the biographical one, which allows us to approach the “humanization” of the historical process, to go beyond the boundaries of “dry” laws and cause-and-effect schemes into the field of “living” history. At the same time, World War II remains a space of a mass of fakes and distortions, due primarily to the fact that the relevant topic is still a tool of fakes, propaganda and the politics of historical memory. In particular, it is actively used in its policy against Ukraine by the aggressor – the Russian Federation. The study focuses on the activities of S. Karavansky in the context of epochal historical events, to show the interdependence of historical phenomena. Also, the genetic method, which allows us to consider the origins of historical phenomena. The study concludes that after a short stay in Belarus, Volhynia and Khmelnytskyi, from March 1942 to March 1944, S. Karavanskyi was most active in Odesa as one of the leaders of the Ukrainian nationalist cell, which represented both Galicians from the OUN detachment groups and Odesa youth. He was sentenced by a Soviet military tribunal in February 1945 to 25 years in camps. Thus began S. Karavanskyi's concentration camp epic, which lasted 31 years. So, during the Second World War, the Odesa activist laid the foundations for the development of Ukrainian effective (integral) nationalism in Odesa, which in various forms continued to develop in the city and exists even now, being the key to the Ukrainian victory over the Russian aggressor in the current war.*

Keywords: *Odesa, Khmelnytsky (Proskuriv). Second World War, war between the USSR and the Third Reich, Ukrainian nationalism, OUN.*

Постановка проблеми. Події Другої світової війни вже вісімдесят років залишаються провідною темою світової історіографії. Серед найпопулярніших дослідницьких підходів – біографічний, що дозволяє наблизитись до «олюднення» історичного процесу, вийти з поза меж «сухих» закономірностей та причинно-наслідкових схем на поле «живої» історії. Друга світова війна залишається простором маси фейків та перекручень, зумовленими передусім тим, що відповідна тематика досі є простором фейкотворення, пропаганди та кліюполітики. Зокрема, її активно застосовує у своїй політиці проти України агресор – російська федерація. Часто вона позиціонує сучасну агресію проти України, як, мовляв, продовження «Великої вітчизняної війни з нацизмом чи фашизмом», «бандеровцями» і т.п. Втім, для багатьох українців, за принципом протидії, це навпаки стимулювало інтерес до таких тем як діяльність українських націоналістів під час Другої світової війни. Тим більше, і зараз українські націоналісти успішно зачищають на фронті Україну від російських загарбників. Увагу привертає й тема поширення руху на зросійщених східних та південних землях, в якому брали участь й місцеві уродженці. Одним з них був уродженець Одеси, дисидент у 1960-х – 1970-х роках Святослав Караванський.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на збільшення загальної уваги до руху опору тоталітарній комуністичній системі під час та після Другої світової війни, далеко не усі постаті є рівномірно досліджені в історіографії. Постать С. Караванського, хоча і часто згадується у довідковій літературі, але не досліджена докладно, зокрема, період його

діяльності в роки Другої світової війни. Відповідно, не розробленою є джерельна база.

Аналіз досліджень. Першим біографом С. Караванського був В'ячеслав Чорновіл. У знаменитій книжці «Лихо з розуму» він навів нарис біографії С. Караванського та включив сюжет про його участь у Другій світовій війні у загальну канву [26, с. 83-86]. Але автор припустився й деяких похибок, на що потім вказував одесит [8, с. 381]. Текст у «Лихо з розуму» був основою для багатьох довідкових статей, в тому числі, й про життя С. Караванського воєнних часів. [13, с. 54].

Викреслити це речення Часи панування комуністичного режиму сповнені парадоксів. Спеціальну увагу С. Караванському, ставши його «злим демоном», приділив відомий письменник Іван Гайдаєнко (писав й під псевдо «Іван Петренко»). Як і усі радянські пропагандисти, він висвітлював постать С. Караванського суто дифамаційно та тенденційно, особливо наполягаючи на його статусі зрадника [3]. На жаль, цей письменник-сексот й досі вшанований в Одесі. У сучасній історіографії наявна тенденція до зростання уваги до постаті С. Караванського [1]. Спеціально та докладніше про один з сюжетів тогочасної діяльності С. Караванського йдеться у статті відомого дослідника історії українських націоналістів Олександра Пагірі, який висвітлив їх зв'язки з румунською владою в їх спільній діяльності проти радянських окупантів [15]. Проте, наявні тексти про С.Караванського зі згадкою про його діяльність у роки Другої світової війни є лапідарними, ґрунтуються на вузькій джерельній базі, не мають комплексності та системності та не ставлять це питання як окреме дослідницьке завдання

Формулювання мети статті. Метою цієї статті є комплексне висвітлення діяльності Святослава Караванського під час Другої світової війни, зокрема,

місць його діяльності, напрямів, кола зв'язків, особливостей суспільно-політичних поглядів.

Виклад основного матеріалу. Основна канва діяльності С. Караванського у роки Другої світової війни відбита в його спогадах. Звісно, вони мають суб'єктивний підхід і не завжди точні факти, що підкреслював і сам автор, що одного разу вигукнув: «це було 57 років тому! Після того стільки знайомств, стільки зустрічей і розставань: Одеса, Румунія, табори, табори, тюрми, Америка!» [8, с. 386]. Іноді перевірити твердження мемуариста неможливо. Втім, перехресний аналіз джерел все ж таки дозволяє твердити про їх достовірність в основних рисах. Наприклад, йдеться про матеріали преси. С.Караванський згадав про своє співробітництво у часописі «Український голос» у Проскурові (нині – Хмельницький). Мною вперше залучено до наукового аналізу виявлені у цій газеті статті, які дозволяють конкретизувати тематику цих статей і простежити, тим самим, тяглість поглядів діяча. Так само, актові джерела підтверджують діяльність С. Караванського в українському націоналістичному підпіллі Одеси. Проте, частина актових джерел має сприйматися особливо прискіпливо. Йдеться про матеріали карального комуністичного процесу над українськими націоналістами, звісно, здобуті з застосуванням катувань. Проте й ці документи при перехресному аналізі дають певні факти та уявлення про історичні процеси.

На момент вибуху Другої світової війни С. Караванському скоро мало виповнитися 19 років, а на момент початку війни між Третім Райхом та СРСР - йшов 19-тий. У «Лихо з розуму» опубліковано невеликі уривки з юнацького щоденника Святослава, що фіксують його повернення до батьківської мови – української. Це доповнюють і його подальші спогади, наприклад: «1937 рік. Одеська барахолка. Острівець приватної ініціативи в морі державного

капіталізму. Місце зустрічі міста і села. Сліпа жінка співала українською давню пісню «Ой, поїхав козак в Московщину...». Ця стара пісня немов клешнями взяла мене. Заполонила, заворожила, зачарувала» [9, с. 106].

Вплив своїх батьків, Пелагеї Юхимівни та Йосипа Григоровича, Святослав відчував усе подальше життя та неодноразово у поезіях звертався до батьків. Особливо важливим був той факт, що Й. Караванський був учасником Української революції, двічі заарештовувався у 1930-х роках. Таким чином, С.Караванський мав можливість знати ідентичність справді українську, альтернативну совєтській, офіційній. Це, безумовно, допомогло йому вчинити правильні кроки на початку радянської-німецької війни.

На початок Другої світової війни С. Караванський був студентом Індустріального інституту (нині Національний університет Одеська Політехніка) та заочного відділення Одеського педагогічного інституту іноземних мов, заснованого у 1938 р.

Перебуваючи у лавах червоної армії у складі 166-го окремого зенітно-артилерійського батальйону з листопада 1940 року на заході Білорусі, С.Караванський зіткнувся з усіма її особливостями: замаскованим антисемітизмом, муштрою, сексотами, скептично налаштованими до радянського патріотизму солдатами, що далось взнаки на початку війни, коли вони масово здавалися у полон. Як студенту заочних курсів іноземних мов, йому на початку 1941 року доручили читати офіцерам курси німецької мови. Важливим є свідчення одесита про те, що на початку 1941 року в армії почалась активна підготовка до війни, що спростовувало погляди тих, хто запевняв через роки, що Сталін, мовляв, не знав про війну та ігнорував підготовку до неї [15, с.382-383].

Причиною невдач 1941 року С. Караванський вважав небоєздатність армії після масових репресій 1937 – 1939 років. Ця небоєздатність далася взнаки під час вторгнення німців 22 червня 1941 року. Дивізіон був розгромлений. Почався своєрідний «анабазис» С.Караванського до Одеси, який тривав з червня 1941 до березня 1942 року: через Волинь та Хмельниччину. Увесь цей час він пробув у статусі військовополоненого. Зокрема, у Костополі він 20 днів лікував бронхіт. У цьому місті він отримав від управи посвідчення, що він йде до Рівного у табір військовополонених. У Костополі його життя могло набути повороту: одна з медсестер у лікарні пропонувала йому їхати до Варшави, але він відмовився [8, с. 385].

Найдовший час, осінь 1941 – лютий або початок березня 1942 року, С.Караванський провів у Проскуріві (Хмельницькому) та селах поблизу нього. Він відсидив у таборі, де один з полонених слушно підказав йому не називати себе одеситом, бо Одеса досі перебувала під комуністами. Його відпустили з табору на сільгоспроботи в одне з сіл, мешканцем якого він назвався. Недовго він викладав у школі села Росоша німецьку мову та математику [8, с. 387].

Найважливішим епізодом проскурівського життя С. Караванського були його статті у місцевій газеті «Український голос». Газета видавалася у вересні 1941 – березні 1944 року за редакцією Юхима Павловича Кошельника. Його заступник Петро Януш очолював окружний провід ОУН. Письменник Григорій Якович Храпач, один з авторів цієї газети, згадував: «Це була справжня українська газета, яких за радянської влади годі було й сподіватися. Звісно, в ній віддавалась певна вимушена данина німецькій владі, але, того, мабуть, я навіть не помічав. Для мене важливим було те, що часопис ніс на своїх сторінках український дух і найголовнішу мету для кожного українця – побудову своєї національної держави» [25]. Вважаю це враження точнішими, ніж тези сучасного

українського дослідника, який побачив на шпальтах газети виключно пронімецьку пропаганду [5, с. 29]. Напевно, найвідомішим співробітником газети був онук Михайла Драгоманова, Світозар Драгоманов.

Частина статей друкувалася за справжніми підписами авторів, частина – під псевдонімами, які тепер важко усі ідентифікувати. Так було б і у випадку С. Караванського, якщо б він сам не розкрив інформацію про те, що він друкувався під псевдо «С. Славко». Також він перекладав тексти на німецьку мову для перевірки з боку німецького цензора. Ці тексти є, таким чином, першими у доробку у майбутньому дуже плідного автора.

В огляді української преси С. Караванський звернув увагу на необхідність кращого літературного та лексичного редагування преси, дорікав редакторам за меншу увагу до села та господарського життя [18]. Досить сміливо автор дорікнув газеті «Голос Волині» за надмірну увагу до господарського життя Німеччини, тоді як, власне, волинському життю газета не приділяла належної уваги. Важливою є порада авторам та редакторам частіше звертатися до гумористичного жанру, бо саме цьому жанру приділив частину свого подальшого доробку С. Караванський. З таким саме закликом він звертався до молодих авторів в іншій статті. До того ж, радив молоді ретельніше вивчати українську мову (що було не дивно після років її заборон та спотворень в імперські та советські часи), більше приділяти увагу прозовому жанру [19]. Вочевидь, ця стаття перегукується з написаною вже через багато років відомою книгою С. Караванського про редакторську справу [10].

Про право-консервативні погляди С. Караванського свідчить його стаття про проблему міжнаціональних шлюбів. Продовжуючи традицію Т. Шевченка-М. Міхновського він різко виступав проти шлюбів українців з представниками інших національностей, особливо росіянами. Стаття завершувалася закликом до

молоді: «Українська молодь! Молоді українці та українки! Шукайте собі вірних товарищів, між своїми однокровними братами й сестрами! Будуйте міцну духом і тілом українську родину» [20].

В одному з номерів газети було розміщено й першу відому нам поезію С.Караванського, в якій він рішуче картав комуністичних окупантів та вшановував їх жертв, борців проти комуністів [21]. У гостро-публіцистичній статті про советську окупацію України С. Караванський наводив нині вже загальновідомі факти [22]. В іншій статті С. Караванський іронізував над одним з наслідків зросійщення – суржилом, що міцно засів у свідомості мешканців Проскурова [23].

У березні 1942 року С. Караванський повернувся до вже окупованої румунами Одеси та замешкав в батьків. Він яскраво та лаконічно описав процес змін: «війна 1941 року і окупація Одеси румунами додала матеріалів до критичного мислення. З одного боку, війна і окупація вражали своїм варварством, а з другого боку, одесити пересвідчилися у перевагах приватного господарювання та приватної ініціативи. Уся колгоспна адміністрація – оці сьогоднішні морози і ткачки – втекли, а селяни розділили колгоспну землю. Ринки Одеси переповнили плоди праці приватних хліборобів. Під час війни в Одесі не було браку продуктів. Полиці крамниць вгиналися від ковбас. Німецькі солдати, які потрапляли в Одесу з території Райхкомісаріату України (німецько – соціалістично організованої – зони окупації) не вірили своїм очам, оглядаючи «одеське чудо»: купували в Одесі ковбаси, пакували пакунки і відсиляли до Німеччини» [7, с. 194].

У 1944 році С. Караванський свідчив на допиті, що у 1942 році разом з колишнім педагогом Індустріального інституту Василем Івановичем Жерновковим відкрив на Грецькій площі книгарню «Культура» [2].

У травні 1943 року на Грецькій площі С. Караванський вже самостійно відкрив книгарню «Основа». Влітку 1942 р. Й. Караванський познайомив свого сина з представником бандерівської ОУН Богданом Яворським («Мироном») як з цікавою та культурною людиною, яка прибула з заходу України [14, с. 672]. Богдан Яворський та Віктор Лісовський стали наставниками С. Караванського. «Мої зверхники видавалися мені людьми особливої природи, вони проповідували ідеї, про які я тільки міг мріяти за Советів, вони спілкувалися виключно українською мовою, що для мене – підсоветської людини – було незаперечним доказом їхньої високої культури та патріотизму, а отже, і правоти в усьому. Таких людей я досі не зустрічав» [8, с. 389].

Відомо яке прізвище насправді мав В. Лісовський – Павлишин. У матеріалах советської карної справи фігурує як Мефодій Михайлович [12, с. 459]. С. Караванський, враховуючи його філологічні здібності, отримав псевдо «Бальзак». В Одесі В. Лісовський мешкав в родині Карпових – Дмитра Карпова та його сестер, одна з яких називалася Тетяна. Тетяну як комсомолку комуністи залишили для підпільної роботи, але її вдалося перевербувати оунівцям. Південна похідна група ОУН на території губернаторства Трансністрії налічувала до 140 осіб, з них кадрових керівників – 24 особи.

З приїздом Т. Семчишина до Одеси пов'язана активізації руху самостійників на Одещині [12, с. 459-460]. Ним удосконалено функції та зобов'язання референтів похідної групи в Трансністрії. Помічником провідника групи Т.Семчишиним в Трансністрії згуртовано роботу членів ОУН та здійснена допомога загонам УПА, що діяли на території західної України. Переправлено чисельну кількість медичних засобів, хірургічних матеріалів, перев'язувальних матеріалів. Виконуючи завдання керівника південного краєвого проводу, Т.Семчишин неодноразово інформував провід про те, що в Трансністрії

переслідувалась українська культура [17, с. 9-10]. В Одесі вдалося заснувати підпільну друкарню, що діяла у 1943 – 1947 роках. На чолі стояв куратор та редактор Тиміш Семчишин (Річка) [24, с. 139–140, 142–143].

Від заснування Одеського університету наприкінці 1941 року румуни взяли курс на створення російськомовного та румунськомовного закладу, як перехідної форми на шляху до подальшої румунізації вищої освіти. Серед предметів був відсутній курс української мови, хоча б як факультативний. Румуни побоювались зростання української національної свідомості в умовах наявності великої кількості українських студентів, хоча й далеко не завжди україномовних. Попри розбіжність даних джерел, безсумнівно, що українці разом з росіянами (подекуди випереджаючи їх) посідали перше місце по кількості студентів (40-50 %).

Провідники похідних груп ОУН зі здивуванням відзначали наявність в зросійщеній Одесі досить свідомих українців, зауважуючи серед них передусім студентську молодь [27, с. 52-53]. Водночас, відзначалися й суттєві проблеми з поширеністю української мови: «Сама Одеса з своїм понад 400 тис. населення має, правда, українську більшість, але на вулиці годі тут почути українську мову. Переважає російська – «городська». Це наслідки давнішої русифікації української людності» [12, с. 377].

На час вступу наприкінці 1942 року на історико-філологічний факультет Одеського університету С. Караванський був активним членом бандерівської фракції ОУН. В університеті він вчився до весни 1943 р. Свій вступ він представляв як шлях до реалізації завдання ОУН вербувати нових членів з числа студентської молоді. Він згадував вже багато років потому: «не варто уявляти собі, що всі юнаки були неодмінно відданими азійській владі. Такими хотіли бачити своїх піддослідних кролів кремлівські боси. Але це вияв тоталітарного мислення» [11, с. 5]. Розмірковуючи над причинами долучення молоді до лав

ОУН в Одесі, він у 1966 році уявляв їх як таких собі передвісників шістдесятників: «До речі буде нагадати, що людські вчинки є результат певних умов. А раз так, то цілий рід умов спричинили і той факт, що в період окупації України там поживали свою діяльність підпільні антирадянські організації. Основна причина – це деморалізуючий вплив культу особи на серця та душі тих радянських громадян, які зазнали його гнітючої дії і не могли з цим миритися ... Така обстановка в країні не могла викликати захоплення частини чесних радянських громадян. І саме ці факти не могли не сприяти поживавленню діяльності підпільних організацій у період окупації» [26, с. 132-133].

Відтак це давало надію на можливість перетягування бодай когось з молоді на український бік. 15 листопада 1942 року група студентів звернулася до губернатора Трансністрії з листом, в якому вони просили відкрити українські відділи на всіх секціях історико-філологічного факультету Одеського Університету, а в першу чергу – катедру української мови та катедру української літератури [4, арк. 36]. Лист було підписано двадцятьма особами: українськими студентами та студентками історико-філологічного факультету.

6 липня 1943 року датовано другий лист, лаконічніший, за підписом трьох осіб: С. Караванського, В. Непомнящего, В. Панківа. Звертаючись до губернатора, підписанти зазначали, що пунктом 12-м декрету Маршала Йона Антонеску від 15 червня 1943 року на території Трансністрії забезпечується навчання рідною мовою й тому просили розпорядження про відкриття українських відділів на обох секціях (мовно-літературній та історичній) історико-філологічного факультету Одеського Університету, в першу ж чергу – катедру української мови та катедру української літератури» [4, арк. 34].

Узагальнюючі наявні біографічні дані, зауважуємо серед підписантів листів (вони ж – активісти ОУН в Одесі) уродженців Вінничини Віталія Григоровича

Паньківа та Павла Ілліча Нанієва, Миколаївщини – Любов Дмитрівну Бурлаку, сільської округи Одещини – Василя Івановича Непомнящого та Катерину Афанасіївну Мартинову, Розалію Леонтіївну Гавдзиньську, Білорусі – Анастасію Григорівну Бербец, Смоленської області – Людмилу Петрівну Колотіліну.

У березні В. Лісовський організував виїзд групи одеситів (С. Караванського, Олега Легкого, Михайла Гдешинського та Миколи Бевзюка) до Румунії. 17-18 березня 1944 року у Кишиневі відбулися офіційні переговори між представниками Референтури зовнішніх зв'язків Проводу ОУН та представниками Міністерства закордонних справ та військової розвідки Румунії. Удалося реалізувати співпрацю лише у військовій сфері. В останніх числах березня 1944 р. тодішній керівник ОУН Одещини Павлишин («Віктор Лісовський») разом із румунським розвідувальним центром № 3 виїхав до міста Галац. У Галаці та Домнешті колишній керівник ОУН Одещини (1942-1944) Тиміш Семчишин («Річка») зі власної ініціативи організував підготовку агентів-десантників у румунській розвідшколі з метою перекидання їх на терени СРСР. У групі курсантів і був С. Караванський, який пройшов вишкіл з розвідувально-диверсійної справи.

21 липня 1944 р. з румунського літака група парашутистів С.Караванського десантувалася на території Врадіївського району Миколаївської області та дісталася Одеси для встановлення зв'язку з місцевим підпіллям ОУН [15]. 1 серпня 1944 р. Святослав Караванський після 5 днів перебування в Одесі в формі радянського офіцера був заарештований НКГБ на конспіративній квартирі. 7 лютого 1945 року Військовий трибунал Одеського гарнізону засудив С. Караванського до 25 років таборів за «зраду Батьківщини». Загалом йому довелося відсидити у радянських катівнях 31 рік.

Вже у 1999 році С. Караванський склав реєстр осіб, що були учасниками українського націоналістичного руху та у різний спосіб зазнали розправи у 1944 – 1945 роках від рук советських катів [6].

Висновки. На момент початку війни між СРСР та Третім Райхом С. Караванський під впливом батьків, особливо батька, мав сформований український світогляд. Цей світогляд посилювався під впливом його знайомства з учасниками похідних груп ОУН Б в Одесі. Найвиразнішим під час скитань С. Караванського по обпаленій нацистсько-радянською війною України, окрім, Одеського, був Проскурівський, де він працював з проскурівською газетою в якості дописувача та перекладача. На шпальтах газети «Український голос» були надруковані його перші праці, що містили чіткий український націоналістичний світогляд. З березня 1942 до березня 1944 року С. Караванський найактивніше діяв в Одесі в якості одного з провідників українського націоналістичного осередку, в якому були представлені як галичани з похідних груп ОУН, так і одеська молодь. Осередок, зокрема, добивався від влади впровадження українськомовних катедр в університеті, вів підпільну пропагандивну роботу. Досвід С. Караванського є одним з численних свідчень великого впливу Другої світової війни на формування подальшого українського національного руху, включно з етапами «шестидесятників» та «дисидентів». Частина учасників цього руху жили не тогочасними радянськими ідейними впливами, а суто українськими націоналістичними традиціями, велика можливість для поширення яких існувала в умовах епохальних подій.

Список використаних джерел

1. Аврахова І. "Кинути слово — моє ремесло!" (до 100-річчя від дня народження С. Караванського). *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 11. С. 44- 47.

- 2.Галузевий Державний Архів СБУ. Ф. 5. Спр. 67771.
- 3.Гайдаєнко И. Агент У-1103. «... *А главное – верность*». *Очерки, статьи, воспоминания о чекистах Одесщины*. Одесса, 1987. С. 205-208.
4. Державний архів Одеської області. Р-2249. Оп. 1. Спр. 200. Арк. 36.
5. Дударчук Л. Культурні процеси у Проскуріві в період нацистської окупації (1941 – 1944 рр.). *European philosophical and historical discourse*, 2021, *Volume 7, Issue 4*. С. 24-30. С. 29.
- 6.Караванський С. До уваги товариства «Меморіал» ім. В. Стуса. *Чорноморські новини*. 1999. 22 квітня.
7. Караванський С. Світло згаслої зорі. *Українські проблеми*. 2000. № 20. С. 193-196.
8. Караванський С. Моя біографія. *Донька Одеси: Ніна Строката в документах і спогадах* / Упоряд. О.Різників; Наук. ред. канд. іст. наук Ю.Зайцев. Одеса: Друк, 2005. 516 с.
9. Караванський С. Не унікально про унікальне, *Визвольний шлях*. 2006. № 10.
10. Караванський С. До зір крізь терня, або хочу бути редактором. Львів: БаК, 2008. 120 с.
11. Караванський С. «*Треба народжуватися борцями, а не обивателями*». *Березіль*. 2010. № 9/10. С. 2-14.
12. Літопис УПА. Нова серія. Т. 18: Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України. Київ-Торонто, 2011. 1160 с.
13. Национальный вопрос в СССР: Документы. Мюнхен, 1975. 429 с.
- 14.Одесский мартиролог. Т. 3. Одесса, 2005.

15. Пагіря О. Переговори між представниками ОУН(б) та військово-політичними колами Румунії у 1943-1944 рр. *Український визвольний рух*. Львів, 2010. Збірник 14. С. 145-181.

16. Рапп І. Караванський Святослав Йосипович. *Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР*. Т. 1. Україна. Ч. 1. Харків: Права людини, 2006. С. 278–281

17. Сафонова Н. Діяльність ОУН на Одещині у 1941 – 1944 роках. *Наукові записки Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. Тернопіль, 2015. Вип. 2. Ч. 3. С. 9-10.

18. Славко / Спокуса. Огляд преси. *Український голос*. 1942. 4 січня

19. С.С. Нашим молодим авторам. *Український голос*. 1941. 21 грудня.

20. Славко С. Геть інтернаціоналізм у питаннях шлюбу. *Український голос*. 1941. 21 грудня.

21. Славко С. Був час (Жертвам більшовицького терору присвячую). *Український голос*. 1941. 2 листопада.

22. С.С. Протиукраїнська політика червоної Москви. *Український голос*. 1941. 2 листопада.

23. Славко С. Караванський С. Нема на них Остапа Вишні. *Український голос*. 1941. 25 грудня.

24. Стасюк О. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941 – 1953 рр.). Львів: Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2006. 193 с.

25. „Український голос” Юхима Кошельника
<https://yatran.com.ua/blog/ukranskiy-golos-yuhima-koshelnika/>

26. Чорновіл В. Лихо з розуму (портрети двадцяти “злочинців”). Париж, 1967. 336 с.

27. Чубай М. Рейд організаторів ОУН від Попраду на Чорне море. Мюнхен, 1952. 64 с.